

คำวชบัวระวงส์ไกรสร :
นั้ธรรนคำสอนทางพระพุทศาสนา
Hao Saw Buarawong Kraisor:
the Buddhist Teaching poem

ภว้ต ณ ลิ่งห้ทร

Pawat Na sington

ระดับบัณฑิตศึกษา

นักศึกษ สาขาพระพุทศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

๐ บทคัดย่อภาษาไทย

พระพุทธรศาสนาเป็นศาสนาที่มีสาระสำคัญที่เป็นเนื้อแท้เป็นแก่นแท้ของชีวิตและมีความสัมพันธ์กันอย่างมีเหตุผลตามสภาพเหตุปัจจัยของสิ่งนั้น ๆ ชาวล้านนาได้ยึดถือคำสอนของพระพุทธรศาสนามาเป็นระยะเวลายาวนาน โดยผ่านกระบวนการศึกษา การประพฤติปฏิบัติบนพื้นฐานความเข้าใจและอิทธิพลของภูมิปัญญาแนวความคิด ความศรัทธา ความประทับใจและความซาบซึ้งในน้ำธรรมคำสอนของพระพุทธรเจ้า อันนำไปสู่การฝึกฝนปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอน เพื่อมุ่งให้รู้และเข้าใจเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิต

วรรณกรรมคำวช “บวระวงสไกรสร” เป็นมรดกนำธรรมคำสอนทางพระพุทธรศาสนาเรื่องหนึ่งที่มีต้นกำเนิดมาจากคำวชัมม์ เรื่อง “สุริยวงสไกรสร” กวีชาวล้านนาได้แต่งขึ้นใหม่โดยใช้ฉันทลักษณ์แบบคำวช แต่เดิมจารลงในใบลานต่อมาได้พิมพ์ในกระดาษ ด้วยอักษรธรรมล้านนา พบต้นฉบับที่จารลงในใบลานจำนวน ๖ ฉบับ และฉบับที่พิมพ์จำนวน ๒ ฉบับ เมื่อ พ.ศ.๒๕๓๐ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยล้านนา วิทยาลัยครูเชียงใหม่ ได้คัดเลือกต้นฉบับของน้อยอ้าย ไชยเมืองเลน บ้านป่าบงหย่น้อย ตำบลแม่คือ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ แต่งเมื่อ พ.ศ.๒๔๗๕ มาปริวรรตเป็นอักษรไทยกลางและพิมพ์เผยแพร่ในเอกสารฉบับที่ ๑๘ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยล้านนา เชียงใหม่ คำวชเรื่องนี้เป็นชาดกนอกนิบาตที่ใช้ฉันทลักษณ์แบบ “คำวช” เมื่อได้อ่านหรือได้ฟังแล้วเป็นภาษาที่เข้าใจง่าย คำวชบวระวงสไกรสรได้เน้นหลักการดำรงชีวิตโดยยึดหลักธรรมในพระพุทธรศาสนา นอกจากนั้นยังทำให้เกิดความบันเทิงใจ ดังที่กวีกล่าวว่า “ข้าพเจ้าน้อยอ้าย ไชยเมืองเลน ตั้งบ้านเรือนอยู่ป่าบงหย่น้อย ตำบลแม่คือ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ได้เอาธรรมเรื่องบวระวงสไกรสร มาคิดค้นขึ้นเป็นกลอนคำวชระบ่าเชียงใหม่ เพื่อ

หือคนทั้งหลายได้อ่านได้ฟังธรรมเรื่องนี้”^๑ ในคำขอได้สอดแทรกคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้เขียนได้พบหลักธรรมสำคัญ จำนวน ๒ กลุ่มใหญ่ ได้แก่ ธรรมเกี่ยวกับความจริงของชีวิต และธรรมเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม อันเป็นหลักธรรมระดับพื้นฐานของสังคม คำขอได้ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อใช้เป็นเครื่องมือขัดเกลาคนในสังคมมาแต่อดีตเพื่อส่งเสริมความเข้าใจเรื่องชีวิตและจริยธรรมผ่านภูมิปัญญาด้านวรรณกรรมท้องถิ่นล้านนาและที่สำคัญยังเป็นความรู้ที่สามารถนำมาปรับใช้ในสังคมปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

^๑ สุภาพ มานำและคณะ(ผู้ปริวรรต). ๒๕๓๐. บัณฑิตวงศ์เกรสร. ม.ป.ท.. หน้า คำปรารภ.

◎ Abstract

Buddhism is the religion which encompasses the essence of life, and the relationship that shares the retribution of particular states. Lanna has upheld the teachings of Buddhism for a long time through the specific teaching and practices based on the fundamental interpreted philosophies and influence of the concepts of faith and impressed with the true expression of the Buddha's teachings. This has lead to a wide variety of practices which, together, can be described as living harmoniously. The Lanna Khao Saw entitled "Buarawong Krisorn" is a cultural example of this. It is derived from the Dhamma literary genre (Khaotham) "Suriyawong Krisorn" in which a Lanna poet had recomposed some literature in prosodic form transferring the original ancient palm leaf manuscripts onto paper with Lanna scripts. There are 6 original palm leaves and 2 copies of the printed edition of 1987. The Lanna Multi-college of Art and Culture Center, Chiang Mai Teacher College which selected the original version of Noi Ai Chaimuanglen poem, Baan Pa Pong Noi, Mae Ku sub-district, Sankampaeng district, Chiang Mai. It was composed in 1932 and transferred into central Thai script and published in the journal of Lanna Multi-college of Art and Culture Center (item no.18th). This Buarawong Krisorn poem suggests the essence of living based on Buddhist principles, as well as pleasure which is mentioned from the poet: "I am Noi Ai Chaimuanglen" at Baan Pong Noi, Mae Ku sub-district, SakKamphaeng district, Thailand. The manuscript has recomposed a 'Buarawong Krisorn' into a Chiang Mai dance poem (Kao) for those who read this Kaosaw are imbued with the principle of Buddhist ethics".¹ The author has discovered important principles in two major groups which includes the truth of life and Dhamma in virtue of cultivation which are principle elements of social foundation. Khao Saw had been created to be used to refine society in the past, to promote understanding about the lives and ethics through the wisdom of Lanna literature and the most important thing is to prolong this gained awareness in present society.

¹ Suphap Manam et al. (translator) 1987 and Buarawong Kraisorn (n.p.) page remark

๐ บทนำ

พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองอย่างสูงสุดในชมพูทวีป จนกระทั่งประมาณ พ.ศ.๒๓๔^๒ ได้มีการทำสังคายนาครั้งที่สาม ณ อโศการาม เมืองปาตลีบุตร ตรงกับสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชและในเหตุการณ์เดียวกันนี้พระเจ้าอโศกมหาราช ได้ส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังต่างประเทศ ๙ สาย หนึ่งในนั้น คือ “แหลมสุวรรณภูมิ” ซึ่งประกอบด้วยประเทศ ลาว พม่า ไทย และกัมพูชา เป็นต้น^๓ และเผยแผ่มาสู่อาณาจักรล้านนา ประมาณ พ.ศ.๒๐๒๐ ได้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๘ ณ เมืองเชียงใหม่ ครั้งนั้นได้กราบอาราธนา พระมหาเถระผู้แตกฉานในพระไตรปิฎกหลายรูปมาทำสังคายนามีพระธัมมทินมหาเถระเป็นประธานสงฆ์ และพระเจ้าติโลกราชทรงเป็นผู้อุปถัมภ์การทำสังคายนา^๔ เมื่อพระสงฆ์และฆราวาสได้รับการศึกษาทางพระพุทธศาสนา รวมถึงด้านอักษรศาสตร์ทำให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตทางพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมากมายมีการรจนา จาร จารึก คัมภีร์และวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ทั้งภาษาบาลีและภาษาล้านนา อาทิ เวสสันดรทีปนี มังคลัตถทีปนี และจักรวาลทีปนี อันเป็นผลงานชิ้นเอกของพระสิริมังคลาจารย์ และคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ เป็นผลงานของ พระรัตนปัญญามหาเถระ^๕ ยุคนั้นมีนักปราชญ์จนาวรรณกรรม คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาลงในใบลาน พับสา อย่างต่อเนื่อง เมื่อกล่าวถึงวรรณกรรมชาดก ส่วนใหญ่เป็นชาดกนอกนิบาต มีการนำเอานิทานพื้นบ้าน มาแต่งและสอดแทรกคติคำสอน เพื่อใช้เทศนาสั่งสอนชาวบ้านโดยกล่าวอ้างว่า

^๒ เทพประวัติณ จันทร์แรง. (๒๕๕๑). เอกสารประกอบการสอนวิชาพระพุทธศาสนาเถรวาท. ม.ป.ท.. หน้า ๓๐.

^๓ เสถียร โพธิ์นันทะ. (๒๕๔๓). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, หน้า ๑๕๔.

^๔ แสง จันทร์งาม. (๒๕๒๓). พุทธศาสนาในล้านนาไทย. เชียงใหม่: ทิพย์เนตรการพิมพ์. หน้า ๗๕-๗๘.

^๕ อุดม รุ่งเรืองศรี. (๒๕๒๘). วรรณกรรมล้านนา, กรุงเทพฯ: โครงการตำรามหาวิทยาลัยเชียงใหม่. หน้า ๑๑๓-๑๒๑.

เป็นเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ ใช้ฉันทลักษณ์แบบร่ายในภาคกลาง มีสัมผัสอักษร หรือพยัญชนะเกี่ยวโยงกันไป วรรณกรรมเหล่านี้เรียกว่า “คำวธรรม” หรือ “ธรรมคำว” “กลอนธรรม” หรือ “นิยายธรรม” ก็เรียก ปรากฏทั้งแบบมุขปาฐะและลายลักษณ์อักษร ส่วนใหญ่กวีล้านนา จะได้รับแรงบันดาลใจจากความศรัทธาในพุทธศาสนา แล้วรังสรรค์ผลงานวรรณกรรมออกมาในรูปแบบการเทศนาธรรม สอดแทรกความรู้ตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ในขณะเดียวกันปราชญ์ชาวบ้านหรือศิลปินที่เชี่ยวชาญด้านการขับชาน และคนที่เคยบวชเรียนหรือเรียกกันว่า “น้อย-หนาน” ก็ได้นำเอาวรรณกรรมคำวธรรมมาร้อยกรองเป็นลักษณะของ “คำวชอ” เพื่อถ่ายทอดสู่ชาวบ้านให้เกิดความรื่นเริงบันเทิงใจ และได้รับคติธรรมทางพระพุทธศาสนา

๑ คำวชอ “บวระวงสไกรสร”

วรรณกรรม “คำวชอ” หรือ “คำวเรื่อง” เป็นวรรณกรรมที่ได้รับต้นเค้ามาจากคำวธรรมซึ่งแต่งขึ้นเพื่อใช้เทศน์สั่งสอนชาวบ้านในวัด ส่วนชาวบ้านที่ไม่ค่อยได้เข้าไปฟังธรรมหรือพระเทศน์ก็จะอาศัยการฟังคำวชอในงานบุญต่างๆ “บวระวงสไกรสร” ผู้แต่งได้นำเค้าโครงมาจากคำวธัมมเรื่อง “สุริยะวงศ์ไกรสร” เพราะวรรณกรรมทั้งสองเรื่องนี้มีใจความตรงกันมีวิธีการดำเนินเรื่องคล้ายกัน เป็นไปได้ว่าวรรณกรรมทั้งสองเรื่องนี้เป็นชาดกนอกนิบาตที่กวีชาวล้านนาได้แต่งขึ้นโดยอาศัยเรื่องเล่าหรือนิทานในท้องถิ่นมาประยุกต์ คำวชอเรื่องนี้ผู้เขียนได้วิเคราะห์ถึงชื่อเรื่องอาจมาจากคำว่า “บวระวงส” หรือ “บวระวง” อ่านว่า บั้ว-ระ-วง ในพจนานุกรมภาษาล้านนา ฉบับเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวโรกาสเจริญพระชนมายุ ๘๐ พรรษา ให้ความหมายว่าหมายถึง ต้นพุทธรักษา^๖

^๖ สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่. (๒๕๓๙). พจนานุกรมภาษาล้านนา ฉบับเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวโรกาสเจริญพระชนมายุ ๘๐ พรรษา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. เชียงใหม่: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์. หน้า ๒๖๔.

และคำว่า “ไกรสร” หรือ “ไถสร” นัยแรกหมายถึง เกสร^๗ และนัยสองหมายถึง นางไกรสรที่เป็นตัวละครตัวหนึ่งในเรื่องนี้ข้อสังเกตในคำขอเรื่องนี้ไม่พบตัวละครชื่อบัวระวงส์พบเฉพาะไกรสรเท่านั้น เมื่อเปรียบเทียบกับคำวรรณกรรมสุริยวงศ์ ตัวละครเอกชื่อ เจ้าสุริยวงศา कुमार เป็นไปได้ว่าผู้แต่งได้ศึกษาวรรณกรรม คำวรรณหรือคำขอที่มีลักษณะคล้ายกันแล้วนำมาแต่งเป็นของตนเองจึงใช้ชื่อใหม่ว่า “บัวระวงส์ไกรสร” วรรณกรรมเรื่องนี้เป็นชาดกนอกนิบาตล้านนา และไม่มีอยู่ในกลุ่มของปัญญาสชาดก เมื่อกล่าวถึงที่มาของต้นฉบับที่ค้นพบนั้นมีทั้งฉบับที่แต่งเป็นคำวรรณและคำขอทั้งหมดจำนวน ๘ ฉบับ ได้แก่ ฉบับวัดทุ่งผึ้ง ฉบับวัดสุขศรี ฉบับวัดช้างค้ำวรวิหาร ฉบับวัดกุคำ ฉบับวัดดอยสวาท ฉบับวัดป่าสักน้อย ฉบับนายอินทร์แหล่งขจรศักดิ์ ฉบับน้อยอ้ายไชยเมืองเลน ซึ่งพิมพ์ด้วยอักษรล้านนา การสืบที่มาดังกล่าวข้างต้นเป็นเพียงการสำรวจบางส่วนเท่านั้นอาจยังมีฉบับที่ตกสำรวจและมีอายุที่เก่ากว่านี้ซึ่งยังอยู่ตามวัดต่าง ๆ

๑๐ น้ำธรรมคำสอนในคำขอ “บัวระวงส์ไกรสร”

ก่อนที่จะกล่าวถึงคำสอนทางพระพุทธศาสนาในคำขอ “บัวระวงส์ไกรสร” ผู้เขียนขอกล่าวถึงประวัติโดยย่อของพระศาสดาเสียก่อน เพราะจะทำให้ผู้อ่านได้เข้าใจความเป็นมาของพระพุทธศาสนาและพระธรรม พระพุทธเจ้าเป็นพระราชโอรสของกษัตริย์ศากยวงศ์ พระนามว่าพระเจ้าสุทโธทนะ และพระนางสิริมหามายา แห่งโกถียวงศ์ ซึ่งครองกรุงกบิลพัสดุ์ พระพุทธเจ้ามีพระนามเดิมว่า “สิทธัตถะ” ทรงออกผนวชเมื่อพระชนม์ได้ ๒๙ พรรษา พระองค์ทรงรักในการศึกษาเรียนรู้ค้นคว้าหาความจริง หาวិถีพ้นทุกข์ทรงพากเพียรถึง ๖ ปี สุดท้ายได้บรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยค้นพบหลักธรรม “อริยสัจ ๔” ซึ่งหมายถึง ความจริงอันประเสริฐ ความจริงที่จะทำให้สำเร็จเป็นพระอริยบุคคล

^๗ เรื่องเดียวกัน. หน้า ๓๑.

ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค เมื่อวันที่ขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๖ ตรงกับวันวิสาขะ และได้จารึกออกประกาศพระสังฆธรรมที่พระองค์ทรงค้นพบ โดยแสดงพระปฐมเทศนา แก่โลกเป็นครั้งแรก ชื่อว่า “พระธรรมจักรกัปปวัตตนสูตร” หมายถึง การหมุนวงล้อ ให้เป็นไป มีใจความสำคัญคือเรื่องทางสายกลางและหลักอริยสัจ พระองค์ได้ บำเพ็ญพุทธกิจเป็นเวลาถึง ๔๕ ปี จึงเสด็จดับขันธปรินิพพาน รวมพระชนมายุได้ ๘๐ พรรษา หลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธศาสนาก็ได้ เผยแพร่ไปทั่วโลกและมีความเจริญรุ่งเรืองมาเป็นลำดับ ปรากฏการทำสังคายนา การร้อยกรองพระธรรมวินัยหรือที่เราเรียกว่า “พระไตรปิฎก” จำนวนถึง ๙ ครั้ง^๔ การบังเกิดขึ้นของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพุทธศาสนาเป็นเหตุการณ์ที่สำคัญ และยิ่งใหญ่เป็นการเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์ ความเชื่อ วัฒนธรรม และ ประเพณีของชาวอินเดีย การตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านับเป็นจุดเริ่มต้น หรือการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนา คำสอนของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ตรัสรู้ โดยพระองค์เองแล้วพระองค์นำมาสั่งสอนเหล่ามวลมนุษยชาติ ให้รู้และเข้าใจ ความเป็นจริงของธรรมชาติและชีวิตเป็นหลักการที่เป็นแก่นแท้หรือที่เรียกกันว่า “สังฆธรรม” เป็นหนทางแห่งการดับทุกข์ มุ่งผลสำเร็จไปสู่หนทางแห่งพระนิพพาน พุทธธรรมเป็นเครื่องมือจำเป็นในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ใช้เป็นเครื่องนำทาง ในการดำเนินชีวิต แต่ต้องอาศัยความรู้ ความเข้าใจให้ถูกต้องบนพื้นฐานของ คุณธรรมและจริยธรรม เพื่อการพัฒนาตนเอง ครอบครัว และสังคมให้เกิดความ ผาสุก คำขอเรื่องนี้แสดงให้เห็นธรรมในพระพุทธศาสนาหลายข้อ แต่ผู้เขียนได้ แบ่งเป็นสองกลุ่มใหญ่ และจะยกตัวอย่างเป็นบางข้อ ได้แก่

ธรรมเกี่ยวกับความจริงของชีวิต

ชีวิตเกิดขึ้นจากขันธ์ทั้ง ๕ ได้แก่รูป เวทนา สัญญา สังขาร และ วิญญาณ มากองรวมกันและมีความสัมพันธ์อาศัยซึ่งกันและกันโดยตลอด ความสัมพันธ์นี้

^๔ เสถียรพงษ์ วรรณปก. (๒๕๔๓). คำบรรยายพระไตรปิฎก. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา. หน้า ๙.

จึงถือเป็นลักษณะที่สำคัญ เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้สามารถดำรงอยู่และดำเนินไปได้ตามธรรมชาติ “ชีวิต” ในหลักการของพระพุทธศาสนาเชื่อว่าชีวิตเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตน ไม่สามารถดำรงอยู่ได้แบบถาวร เกิดขึ้นมาชั่วคราวชั่วคราวยุคหนึ่ง สภาวะที่มีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะนี้ มีผลทำให้สิ่งต่างๆ เป็นไปตามธรรมชาติ คือความไม่เที่ยงพาไปสู่สภาพที่เกิดความขัดแย้ง กดดัน หรือบีบคั้นในตัวเอง เป็นสภาพที่ทนได้ยาก พุทธศาสนาจึงเรียกว่าความทุกข์ สิ่งทั้งหลายที่มารวมกันในชีวิตมนุษย์ภายใต้กฎแห่งธรรมชาตินี้เป็นกฎแห่ง อนิจจัง ทุกขัง และ อนัตตา หรือ อนิจจตา ทุกขตา และ อนัตตตา ลักษณะทั้ง ๓ อย่างรวมกันนี้คือ ไตรลักษณ์ชีวิต จึงเป็นสิ่งที่เกิดจากเหตุปัจจัยหลายอย่างมารวมกัน ไม่มีตัวตนและเดินไปได้อย่างอิสระ แต่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ชีวิตจึงมีสภาพที่ขัดแย้งและทนได้ยาก ธรรมชาติของชีวิตจึงเป็นธรรมชาติที่ไม่มีตัวตน ไม่มีเที่ยงแท้และเป็นทุกข์ เช่น เรื่องความทุกข์ซึ่งเกิดจากการพลัดพรากจากสิ่งที่เป็นที่รักของตน เกิดความอาลัยอาวรณ์ที่จากไป ดังที่ปรากฏในคำวชหลายตอน เช่นตอนที่พระเจ้ากุตสราฐ ออกตามหากวางคำ หลงเข้าไปในเขตนางยักษ์ ไม่ยอมกลับมา นางเมฆวดีเกิดความเสียใจเป็นอย่างมาก นางคร่ำครวญร้องไห้ไม่สลายใจเพราะได้พลัดพรากจากคนที่รัก จึงเป็นทุกข์อย่างมาก ดังปรากฏในคำวชดังนี้

“ส่วนจอมเทวี แม่เมืองหม่อมเจ้า ใจนางเมา เดือดร้อน รู้ข่าว
 ตัวตน พลัดหลงลูกน้อง บ่มีเพื่อนพ้อง ทวยไป นางยินต่ำคล้าย
 น้อยยกหมองใจ นางจรรำไร ร่ำรืออยู่บ้าน มีน้ำตาไหล ยวพัง
 สองกำ ทังฝูงวงศ์วาร ลูกน้อง เขาอาลัยหา ทุกข์คนร่ำร้อง
 เขาหมองโสกต้อง ทังเมือง”^๙

^๙ สุภาพ มานำ และคณะ (ผู้ปริวรรต). หน้า ๗.

ทุกข์จากการพลัดพรากจากของอันเป็นที่รัก แสดงให้เห็นตอนที่ยักษ์
ใครปริธามาลักพาเอาตัวนางเมฆวดีไป สุริยวงสาภูมิารตีนมาแล้วไม่เห็น
จึงร้องไห้หาแม่ของตน ดังปรากฏในคำขอขดังนี้

“เจ้าเมหาหาวเหว ชวนเซสลัง บ่หันมาดา แม่ไท้ น้ำตาก็ไหล
หลังลงชะไซ้ เจ้าร้องร่ำไห้ เมาชิว ให้อำร้อง ปากพอแหบหิว
ปลิวไปมา ตามดงคุ่มหญ้า ว่าแม่รักเหย ไปได้ไหนละข้า ตาวัน
พอดคลา ค่ำเล่า แต่ก็อู้กัน ยามมันแต่เช้า ยังเทียมพางข้างกันนอน
เจ้าแม่รักพราก คาเดินจร ละข้าลูกนอน ไร้ดินคุ่มหญ้า”^{๑๐}

ไม่เพียงแต่เท่านั้น วรรณกรรมยังชี้ให้เห็นถึงความทุกข์ที่เกิดขึ้นจากกิเลส
เป็นต้นเหตุ เช่น ตอนที่นางยักษ์เห็นรูปโฉมของพระเจ้ากุตสราษ จึงเกิดความรักใคร่
เกิดความร้อนรุ่ม อยากได้พระเจ้ากุตสราษมาเป็นสามีดังปรากฏในคำขอขดังนี้

“ยักษ์ณี มันเป็นแม่หม้าย ใจดุด่ายิ่งนัก มันมีตณหา คะนิงคิดรัก
ใจสอดด้นมีกลพิสมัย ใจเมาชอบสู้ ได้ถูกมนต์มัน เป้าพิศ
ยักษ์ณี ฤทธิ์เดชฤทธิ์ มันคิดแต่งได้มายา เพราะความโลภะ
เกิดความตณหา มันหันพระยา กุตสราษเจ้า ท่านมีรูปสวย
งามดีบ่เส้า ใจมันเมา โสกคัด เพราะว่าตณหา ยักษ์เถ่ามันัก
ใจมืดไหม้เมามัว มันคิดฝ่าม่วง เอามาเป็นผัว ใจมันดำมัว
ลดเลี้ยวเกี้ยวตัน”^{๑๑}

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๒.

^{๑๑} อ้างแล้ว.

ธรรมเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม

สังคมไทยเป็นสังคมที่ให้ความเคารพศรัทธาต่อพระพุทธศาสนามาช้านานแล้ว การปลูกฝังด้านจริยธรรมให้แก่คนในสังคมล้วนได้รับอิทธิพลจากคำสอนทางพระพุทธศาสนา และความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่นหรือสังคมนั้น ระบบจริยธรรม จึงเป็นระบบสร้างความประพฤติปฏิบัติ และหลักการสอนให้คนในสังคมดำเนินชีวิตบนพื้นฐานแห่งความดีงาม หรือเป็นหลักการครองตนให้เกิดความสมบูรณ์ทั้งกาย วาจา และใจ อันเป็นหนทางที่จะพาไปสู่การดับทุกข์ ขจัดปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอยู่เป็นประจำทั้งต่อชีวิตตนเองและคนที่อยู่ร่วมกันในสังคม เช่น ความโลภ ความโกรธ และความหลง เป็นต้น คำสอนทางด้านจริยธรรมจึงมีความสำคัญต่อการสร้างประโยชน์ให้แก่ชีวิตและสังคมของมนุษย์ เพื่อให้มนุษย์มีคุณภาพชีวิตที่ดี สร้างสังคมให้มีความสงบสุขให้ความเกื้อกูลซึ่งกันและกัน จริยธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อการฝึกฝนให้คนเป็นคนดี สมบูรณ์พร้อมทั้งกาย วาจา และจิตใจ เช่น เรื่องความกตัญญูกตเวที เป็นธรรมข้อหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นเครื่องหมายของคนดี เป็นต้น กำเนิดของความดีงามทั้งปวง บ่งบอกความเป็นสัตบุรุษ ดังพุทธพจน์ว่า “ผู้ใดเป็นอิริขณ เป็นคนกตัญญูกตเวที คบหากัลยาณมิตร มีความภักดีมั่น กระทำกิจเพื่อผู้ตกทุกข์ด้วยความตั้งใจจริง คนอย่างนั้นท่านเรียกว่าสัตบุรุษ”^{๑๒}

กตัญญูกตเวที พระธรรมปิฎก ได้ให้ความหมายไว้ว่า ผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทน สามารถแยกออกเป็น ๒ คำคือ ๑) กตัญญู หมายถึง รู้คุณท่าน ๒) กตเวที หมายถึง ตอบแทนหรือสนองคุณท่าน กตัญญูกตเวที ยังแบ่งออกได้เป็น ๒ คือ กตัญญูกตเวทีต่อบุคคลผู้มีความดีหรือมีอุปการะต่อตนเองเป็นส่วนตัว และกตัญญูกตเวทีต่อบุคคลที่ทำคุณประโยชน์ เกื้อกูล

^{๑๒} สุมมहाจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (๒๕๓๙). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. หน้า ๕๔๑.

แทนธรรม ระสีเจ้าเลี้ยง เพียรอุปถัมภ์ ด้วยมูลม้น ลูกไม่กลัว
 อ้อย ระสีท่านได้ เอามา พระป่าไม้ เป็นพ่อบิดตา บ่มีมาดา
 จักประสูติเจ้า นางค่อยใหญ่หลวง วันไหนละหน้อย ด้วยมูลม้น
 เหล่านั้น แล้วอธิษฐาน เอามือนิ้วชี้ หือเป็นหน่วยเต้า ตางนม
 หือนางหน่อน้อย กินตามประสงค์ บิไซมีนม นางโคป็นเจ้า”^{๑๕}

เมื่อครั้งพระฤาษีไตรคำรับสุริยวงสาธุการมาเลี้ยงดูและคอยสอนวิชา
 อาคมต่าง ๆ ให้จนสามารถต่อสู้กับยักษ์ พระฤาษีก็ไม่ได้หวังผลตอบแทนใดจาก
 สุริยวงสาธุการ

“พระระสี ยินคำหน่อหล้า มีกรุณา ยิ่งนัก คำเมตตา เกิดในใจคิด
 มาสังเวชหน้า องค์ชาย ว่าเจ้าลูกรัก บ่ถ้าไปไหน....พ่อจักรุมรา
 ฝ่อเลี้ยง บ่หือได้เป็น เกทภัยมอดเพรียง หลอนใหญ่เลี้ยง ไตติ
 แม่นเจ้าทุกข์แล้ว มากมายดีหลี พ่อจักหือมี ความสุขขึ้นกล้า
 บ่ถ้าน้อยใจ จงมีกายหน้า วิชาพ่อมีค่อยคิด แล้วพ่อจักสอน
 หือมีเดชฤทธิ์ ผจญปราบได้ ทั้งปวง”^{๑๖}

เมื่อพระฤาษีไตรคำได้รับเอาทั้งสองมาเลี้ยงไว้ก็ให้ความรัก ความเมตตา
 สอนวิชาอาคมกิจการงานเรือนจนทั้งสองเติบโตใหญ่ ก่อนที่เจ้าสุริยวงสาธุการและ
 นางไกรสรจะจากไป ท่านได้สอนเรื่องการปฏิบัติตนให้ทั้งสองตั้งมั่นในศีลธรรม
 ทั้งสองระลึกถึงคุณพระฤาษีไตรคำและได้ทดแทนบุญคุณของพระฤาษี ด้วยการ
 สร้างกุฏิ หาดอาหาร และเชื่อฟังคำสั่งสอนของท่าน จึงเชื่อว่าเป็นผู้รักตัญญูกตเวที
 ดังปรากฏในคำขอว่า

^{๑๕} สุภาพ มาน่าและคณะ (ผู้ปริวรรต). หน้า ๒๘.

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๓๑.

“สองกตัญญู คุณดีแก่วรรณา คิดตอบแทนพ่อให้ เอามิดและ
ขวาน ไปฟันเอาไม้ มาแปลงก่อสร้าง ศาลา ป่าวเอาลูกน้อง
ริพลแน่นหนา ค่าหมูปันดา ตามทวยท่านเจ้า โรงทำกิน หุงแกง
คาบเข้า มีแกมทั้งโรง อาบน้ำ ศาลาฆาตพล หลังงามชะว้าง
สูงใหญ่กว้าง ถาวร ปูนดินลวดพื้น มุงบนขาวผอน แปลงที่อยู่นอน
เป็นท่อมห้องชั้น ที่ตามเทียนไฟ ดอกไม้ยงหัน ชันบุชานบนนุ่ม
น้ำบ่อตักกิน ก็ขุดไว้พร้อม บัฏเฐยบข้าง คันไถนางแสวงหา
ในดงไต่เต้า เขาเขมุลลมัน ลูกไม้ อันใดบ่มี นางเขาเขามาไว้
ถวายเป็นพ่อเจ้าอันๆ ตักน้ำมาไว้ เต็มหม้อกระถาง ซ้ำไปตัดฟัน
หลัวจึงไม้แห้ง ครึ่งถึงเวลา พริกเข้ารุ่งแจ้ง สองลูกแพงคู่ช้อน
สัพพอันใด ก็เยาะไว้พร้อม จึงขอจิมเจ้าเขียงชี ขอลาพ่อพระ
ดาบสระสี ยออัณฐูลี พระกรกราบไหว”^{๑๗}

จากคำขอบัวระวงส์ไกรสรได้แสดงให้เห็นว่าธรรมของพระพุทธเจ้า
สามารถปรับใช้ให้เหมาะสมกับวิธีการสอน หรือสามารถสร้างสื่อประเภทต่างๆ
เพื่อให้คนในสังคมเห็นว่าการศึกษาน้ำธรรมคำสอนไม่ใช่เรื่องยากอย่างที่คิด
ทุกวันนี้สังคมไทยได้ก้าวเข้าสู่พื้นฐานแห่งความคิดแบบอุตสาหกรรม ทุกชีวิต
ต้องดำเนินไปด้วยความกระวนกระวาย กระหายอยาก ทะเยอทะยาน ดิ้นรน
แสวงหาวัตถุอย่างไม่มีขีดจำกัด ส่งผลให้เกิดการเบียดเบียนเพื่อนมนุษย์
ด้วยกันเองหรือแม้กระทั่งธรรมชาติ เมื่อมนุษย์ไม่ได้สิ่งที่คาดหวังไว้ก็จะเกิด
ความทุกข์กายทุกข์ใจแล้วก็จะแสวงหาวิธีการแก้ไขต่างๆ นานา สังคมควรให้
การศึกษาธรรมหรือความรู้ทางพระพุทธศาสนาควบคู่ไปกับวิชาการทางโลก
ผู้เขียนได้เสนอประเด็นการนำไปใช้ในสังคม ๓ ประการ ได้แก่

^{๑๗} อ้างแล้ว.

ปัญหาความทุกข์ เป็นการสอนให้เข้าใจเรื่องความทุกข์และการออกจากความทุกข์ให้ถูกวิธี เสนอความเข้าใจเรื่องความจริงของชีวิตให้เข้าใจกฎของธรรมชาติ ๓ ประการได้แก่ อนิจจา ความไม่เที่ยง ทุกขตา ความเป็นทุกข์ และอนัตตา ความไม่มีตัวตน เป็นความจริงที่ทุกคนต้องเข้าใจ ทุกชีวิตที่เกิดมาต้องพบเห็นไม่มีหนีรอดไปได้หากคนในสังคมเข้าใจเรื่องความทุกข์ความเป็นจริงของธรรมชาติเหล่านี้ก็จะสามารถยอมรับกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพต่างๆ ที่ตนเองประสบพบเห็นได้ อย่างทันเวลาและใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุขในสังคม

ปัญหาความขัดแย้ง เป็นธรรมดาที่มักเกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลาทุกสังคมไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ จึงเป็นเรื่องปกติที่ทุกคนจะต้องเปิดใจยอมรับและให้ความเข้าใจกับสภาพปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ เมื่อเกิดความขัดแย้งก็ต้องรู้จักวิธีการแก้ไขปัญหา หาข้อยุติตามระบบกลไกของสังคมโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรม การแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งนั้นสามารถทำได้โดยการนำหลักการทางพระพุทธศาสนาไปใช้ให้ถูกวิธีเพื่อขจัดปัญหาความขัดแย้ง ความขัดแย้งมักเกิดขึ้นจากต้นเหตุ คือ ความกระหาย ความทะยานอยาก ความพยายาม ความเสนาหา การดิ้นรน กระสับกระส่าย วุ่นวาย ไม่รู้จักอิ่มจักพอ กลายเป็นความทุกข์ต่าง ๆ นานา ต้นเหตุเป็นตัวต้นเหตุที่ทำให้มนุษย์ประกอบอกุศลกรรมทำชั่ว การดำเนินชีวิตประจำวันของคนในสังคมจะต้องเข้าใจเรื่องต้นเหตุให้มาก และพยายามหาวิธีการกำจัดอย่างต่อเนื่องจึงจะมีความสุข

การสร้างสันติสุข ทุกสังคมล้วนประสบกับปัญหาเรื่องความรุนแรงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น ประสบปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม ขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ การละเมิดสิทธิเสรีภาพ เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ล้วนบีบคั้นทำให้คนในสังคมต้องดิ้นรนต่อสู้และนำไปสู่ความขัดแย้งเกิดเป็นความรุนแรงที่อาจจะมาในรูปของการประท้วงการทำสงคราม เพราะเป็นทางออกที่จะช่วยส่งเสริมเรื่องการสร้างความสันติในเบื้องต้นแต่ไม่ยั่งยืน การนำหลักการทางพระพุทธศาสนาไปใช้จึงเป็นทางออกที่ดีที่สุดได้แก่การรักษาศีล สำนวนกาย

วาทะ ใจสร้างควมมีระเบียบวินัยให้แก่สังคมให้รู้หลักปฏิบัติพื้นฐานของชีวิต การให้ทานเป็นหลักการพื้นฐานทางพระพุทธศาสนาที่ต้องการให้คนในสังคม รู้จักการแบ่งปันเสียสละ การบริจาคลดความตระหนี่ ถ้าคนในสังคมทำได้ ก็จะช่วยทำให้ชีวิตตนเองชีวิตผู้อื่นมีความสุขสงบทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

ความกตัญญูกตเวที คุณธรรมข้อนี้เป็นหลักที่ชาวพุทธโดยทั่วไป ถือปฏิบัติเพราะเป็นต้นกำเนิดของคุณงามความดีทั้งหลาย โดยเริ่มตั้งแต่สถาบัน ครอบครัวขยายไปสู่สถาบันอื่น ความกตัญญูเป็นค่านิยมพื้นฐานที่สังคมไทย ให้การตระหนักและสอนอย่างต่อเนื่องโดยให้รู้จักการแสดงความรัก ความเมตตา ความเอ็นดู การเคารพซึ่งกันและกัน รู้จักหน้าที่ของตนเอง

๑ บทสรุป

คำขอ “บัวระวงส์ไกรสร” จัดเป็นวรรณกรรมชาดกนอกนิบาต เพราะ ไม่ปรากฏชื่อของวรรณกรรมเรื่องนี้ในพระไตรปิฎกและอรรถกถา สร้างขึ้น เพื่อต้องการนำเสนอแนวความคิดหรือเรื่องราวในท้องถิ่นตามแนวทาง พระพุทธศาสนา แต่ความมุ่งหมายคือต้องการนำพุทธธรรมเข้าไปสั่งสอนคน ในสังคมและใช้เป็นสื่อกลางที่สำคัญในการสร้างกระบวนการขัดเกลาสังคม น้ำธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนามีความสำคัญหลายอย่างมีหลักคำสอน สำหรับพัฒนาบุคคลให้บรรลุจุดหมายของชีวิตบนพื้นฐานของเหตุผล และความถูกต้องด้วยความซาบซึ้ง พระพุทธเจ้าได้วางข้อปฏิบัติในการฝึกฝน การอบรมตนด้วยการละความชั่ว ประพฤติแต่ความดี และทำจิตใจของตนให้ บริสุทธิ์ผ่องใส สามารถเป็นประทีปส่องทางไปสู่ความสำเร็จทั้งในด้านการงาน และการดำเนินชีวิต ทั้งหมดสรุปรวมลงในพระไตรปิฎกจึงเป็นน้ำธรรมคำสอน ของพระพุทธเจ้าที่สำคัญ เพราะเป็นพุทธพจน์ที่พระสาวกได้จดจำและท่องสืบต่อกันมาหลายพันปี คำขอ “บัวระวงส์ไกรสร” เรื่องนี้ถือเป็นเครื่องมือในการอบรม สั่งสอนผู้คนในสังคมเกี่ยวกับการปฏิบัติที่ถูกต้องสมควรตามที่สังคมกำหนดให้

มีคุณธรรมและจริยธรรมด้านต่าง ๆ ตามแนวทางพระพุทธศาสนา การสืบทอดมรดกทางวรรณกรรมรวมถึงการสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จะทำให้เกิดผลดีในหลายด้าน โดยเฉพาะการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ส่งเสริมความรู้ทางพระพุทธศาสนาและการสืบทอดภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรมล้านนา ทุกคนในสังคมจึงต้องให้ความสำคัญและเห็นคุณค่าของสิ่งเหล่านี้ให้คงอยู่คู่ชาติไทยต่อไป

๒ อักษรอ้างอิง

กุหลาบ มัลลิกมาศ. (๒๕๕๑). **วรรณกรรมไทย**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์ และทวี ผลสมภพ. (๒๕๔๗). **หลักพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ประคอง นิมนานเหมินท์. (๒๕๑๗). **ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ**. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครพิมพ์.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (๒๕๔๙). **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (๒๕๓๙). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สร้อยดี อ๋องสกุล. (๒๕๓๙). **ประวัติศาสตร์ล้านนา**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.

สิงฆะ วรรณลัย. (๒๕๒๓). **ปริทัศน์วรรณคดีล้านนาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุภาพ มานำ และคณะ, ผู้ปริวรรต. (๒๕๓๐). **บวระวงสไกรสร เอกสารลำดับที่ ๑๘**. ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยล้านนา เชียงใหม่ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครูเชียงใหม่. ม.ป.ท..

อุดม รุ่งเรืองศรี. (๒๕๒๙). **วรรณกรรมล้านนา**. กรุงเทพฯ : โครงการตำรามหาวิทยาลัยเชียงใหม่.